

TÜRKİYE-AB İLİŞKİSİNDE TEMEL BİR ETKEN: TÜRK'ÜN AVRUPALI KİMLİĞİ

Baki ERKEN*

Özet

Türkiye'nin AB ile ilişkisini belirleyen temel bir unsur kimliktir. Türkler tarihte hem Avrupa'nın etnik oluşumuna katılmış hem de oluşumu bir dış etken olarak etkilemiştir. Anadolu'nun Türkleştirilmesi ile beraber kurulan Türk devletleri Bizans toprakları ve medeniyeti üstüne oturmuştur. Avrupa topraklarına yayılan Osmanlı İmparatorluğu Avrupalı halklarla ve kültürle etkileşimde olmuştur. Batı ve doğu kimliklerine sahip Osmanlılar yönünü batıya çevirmişken modernleşme ile beraber yolunu da Avrupa'dan yana çizmiştir. Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında günümüze kadar olan zamanda batı yanlısı bir dış politika izlenmiştir. O halde, ırk, coğrafya, tarih, kültür ve dış politika unsurları ile beraber görülüyor ki Türk batılıdır, Avrupalıdır. Bu gerçeğe rağmen, batının algısını değiştirecek olan şey ise Türk'ün batılı kimliği gerçeğidir ve onun ortaya çıkaracak kimlik politikaları temelindeki AB ile ilişkileridir.

Anahtar Kelimeler: Kimlik, Tarih, Avrupalılık, Türkler, Avrupa Birliği

Abstract

A basic element determining Turkey-EU relations is identity. Turks both participated in ethnical forming of European identity and influenced it as an external effect. Turkish states founding after Turkicization of Anatolia based on Byzantium lands and civilization. Ottoman Empire spreading over Europe interacted with European peoples and cultures. Having both western and eastern identity Ottomans walked on the way of west through modernization. Especially, since after World War 2 to nowadays Turkey followed a western based foreign policy. Therefore, as the elements of ethnicity, geography, history, culture and foreign policy are assessed, it is clear that Turk is a

* Çalışma Uzmanı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (Siyaset Bilimi) Anabilim Dalı doktora öğrencisi, Ankara

western and European. Despite this reality, the real effect changing western perception is western identity of Turk and identity based Turkey- EU relations revealing that.

Key Words: *Identity, History, Europeansip, Turks, European Union*

Giriş

Türkler tarih sahnesine Orta Asya'da çıkan ve Asya ve Avrupa'yı derinden etkileyen eski ve büyük bir millettir. Asya'da Çin Seddi yapılmasına neden olacak şekilde devletler ve İmparatorluklar kuran Türkler batıya göç ederek önce Avrupa'yı istila edip kavimlerin yer değiştirmesine neden olmuş sonra da Avrupa'nın içlerine kadar uzanan İmparatorluklar kurmuştur. "Uzakdoğu'da Çin İmparatorluğu'nu ve Avrupa'da Roma İmparatorluğu'nu bir kenara bırakırsak dünyanın merkezi bölgesi ikinci binin büyük bir kısmında Türk egemenliği altında kalmıştır."¹ Dolayısıyla, günümüzde ve tarihte Türkler hem coğrafya hem kültür hem de etnik olarak batı ve doğuda yer almıştır.

Türkler Asya'da, doğan İslamiyet'e çoğunlukla girseler de Avrupa'yı etkileyen medeniyetleri ve devletleri onları batıdan ayıramamıştır. Etnik olarak bile batı ile doğu arasında kalmalarının sonucunda ise fiziksel olarak sarı Asyalılarla beyaz Avrupalılar arasında bir özelliğe sahiptirler.² O halde Türk kimdir, Türk kimliği nedir sorularının cevabı birbirinden ayıramayan iki kelimenin ifade ettiği anlamdır: batı ve doğu. Başka bir deyişle, Türkler ne batılı ne doğuludur; hem batılı hem doğuludur. Batı ve doğu kavramları her şeyden öte ötekileştirme sonucunda bir algılama ve anlama sorunsalıdır.³ Kavramlar coğrafya, din ve medeniyet temelinde unsurların farklılığından doğan ikiliğe işaret eder. İki dünyanın ortaya çıkmasında din, daha özel bir ifadeyle Müslümanlık temel etkenlerden birisiyken tek başına değildir. Ayrıca, batının merkezi Avrupa'da tarihte ve günümüzde önemli bir sayıda Müslüman nüfus var olmuştur.

Batı kimliğinin içerisinde yer alan ve ona anlam yükleyen kavram Avrupalılıktır. Avrupa'yı oluşturan milletler üstünde bir üst kavram olarak ifade edilen Avrupalılık etnik, medeniyet ve coğrafya olarak temelde Hıristiyan Roma-Cermen İmparatorluğu ile oluşmuştur.⁴ Etnik olarak yerel halklarla beraber Cermenler temel unsurken Yunanlılar, Slavlar ve İskandinav halkları ise daha geniş bir Avrupalı kimliği içerisinde yer almışlardır. Yani iki farklı Avrupa vardır. Eğer kimlik bir karşıtlık üzerinden tanımlanacaksa, Avrupalılık kimliği doğu medeniyetlerini ifade eder ve Türk, Arap ve Moğol tehlikeleri karşısında bir bütünlük oluşturur. Normal olarak bir ötekileştirmenin sonucunda Türk kimliği Avrupalılık dışında kalır. Gerçekten de Türk

¹ Halil İnalcık, **Kuruluş ve İmparatorluk Sürecinde Osmanlı**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s.13

² Bozkurt Güvenç, **Türk Kimliği Kültür Tarihinin Kaynakları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s.25

³ Erhan Akdemir, "Avrupa Aynasında Türk Kimliği", **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt 7 No:1, s.133

⁴ J. M. Roberts, **Avrupa Tarihi**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2010, s.157

kimliği Avrupalılık içine sığdıramaz, fakat bu yazıda iddia edildiği gibi, ondan bir parça almıştır, onunla etkileşim halindedir.

Avrupalılık birçok siyasal toplumsal kavramda olduğu gibi içi tam olarak doldurulamayan bir kavramdır. Temelde iki farklı bakış açısıyla tartışılır. Biri yukarıda bahsedildiği gibi din, coğrafya ve medeniyet farklılıklarından kaynaklanan ve millet benzeri bir bütünlüğü ifade eden kimliktir. İkincisi ise, Avrupa Birliği (AB)'nin temel felsefesi olan Avrupa projesinin Aydınlanma Çağında, Kant tarafından dile getirilen ebedi barış projesinin hayata geçirilmesidir.⁵ Fakat AB'nin bir evrensel barış projesi olması onun bir kimliğe dayanmadığını göstermez.

Avrupa Birliği Avrupalılık üstünde yükselir. AB'nin temel değerleri Avrupalılık kimliğini oluşturan batı medeniyeti içerisinde oluşmuştur. Bir milletin Avrupalılık algısı onun AB'deki yerini belirleyecektir. Bugün Türk'ün AB'ye girip girmeyeceği meselesi temelde Avrupalı olup olmadığı sorunsalı ile çakışır. O halde, Türkler Avrupalı olması kadar AB'ye yakındır. Bu açıdan Türkiye'nin AB ile olan ilişkisi ve geleceğini Türk'ün Avrupalı kimliği ve onun algılanması belirleyecektir. İşte bu yazı Türk'ün Avrupalı kimliğinin var olduğunu açıklamaya çalışmaktadır. Irk, coğrafya, medeniyet ve dış politika buna ışık tutacaktır. Bu unsurlara tarihi bir sıralama ile değinilecektir.

Avrupa'da Türk Kökenleri: Irk Meselesi

Bir uluslar üstü kimlik olan Avrupalılık ırk, coğrafya, kültür ve din gibi sosyal unsurlardan oluşan bir kimlik olduğundan milli kimliklerle benzerdir. Millet kavramında olduğu gibi Avrupalılık da ilk olarak ırk açısından incelenebilir. Buna göre Avrupalılar kimlerdir, hangi ırka dayanmaktadırlar? Şüphesiz ki, birçok etnik unsurdan oluşan Avrupa'nın bir etnik haritasını belirlemek zordur. Yine de Avrupa'nın etnik kökenlerini belirlemeye çalışmak bugünkü Avrupa coğrafyasında ve yakın çevresinde yer alan milletlerin, unsurların Avrupalılık kimliği açısından karşılaştırılmasına imkân verecektir. Bu yazının konusunu oluşturan Türklerin günümüz Avrupası'nın milletleriyle etnik karşılaştırılması ise Türkiye'nin Avrupa Birliği'ndeki yerini sorgulamaya neden olacaktır. Türkler tarihte hem Avrupa'nın etnik oluşumuna katılmış hem de oluşumu bir dış etken olarak etkilemiştir.

Avrupa'nın Etnik Kökenleri

Coğrafi bir terim olarak Avrupa her ne kadar İberya'dan (İspanya) Rusya'ya kadar olan bir alanı kapsasa da Avrupalılar'dan kasıt ilkin batı ve orta Avrupa'da yaşayanlardır. Paleolitik döneme gelindiğinde bilinen ilk Avrupalıların dünyanın diğer yerlerinde yaşayan insanlardan önemli bir farkı beyaz tenli olmalarıydı. O halde beyaz ırk Avrupalıların ilk farklı etnik özelliğidir. Fakat Avrupa'ya kuzeyden gelen halkların da beyaz ırktan olmaları ilk ve sonraki Avrupalıları birbirinden ayırt etmeye yetmemiştir. İlk olarak Avrupa'ya Kafkasyalı olarak nitelenen beyaz ırka mensup

⁵ Erhan Akdemir, "Avrupa Kimliğinin Oluşumu ve Din Faktörü", **Avrupa Birliği Temel Konular**, ed. Çağrı Erhan ve diğerleri, İmaj Yayınevi, Ankara, 2011, s.300-301

halklar yayılmıştı. Daha sonraları ise savaşçı-yağmacı olarak düşünülen iki halk kıtanın iki ucundan İberya ve Rusya'dan gelerek kuzey ve orta Avrupa'nın toplulukları arasında karışık kültürler oluşturdular. Bu toplumlardan türeyen Kelt halkları Britanya'ya, İberya'ya ve daha sonraları Anadolu'ya kadar yayıldılar. Hint-Avrupa dillerini konuşan ve savaşçı olan Keltler Avrupa'da birçok kavmin oluşumuna yol açmışlardır. Keltlerin yanında İskandinav ve Rusya'daki Cermen halkları ile kuzeyde Slavlar vardı. Daha Kuzeyde ise Hint-Avrupa dillerine mensup olmayan Finlilerin ataları olan Vikingler vardı. Bugünkü İngiltere ve kuzey Fransa milletlerinin oluşumuna katılan Normanlar da Vikinglerin boyudur.⁶

İlk ve Orta çağda Avrupa'da yaşayan en önemli halklardan olan Cermenler ilkin Karadeniz'in kuzeyinde, Rusya'da yaşamaktayken Hunların neden olduğu Kavimler Göçü ile orta Avrupa'ya ilerlemişler ve Roma İmparatorluğu'nu oluşturan temel topluluklarından olmuşlardır. Cermen istilası Ortaçağ Avrupa'sının kavimlerinin oluşumunda etken olan en önemli olaydır. Cermen kavimlerinden Ostrogotlar İtalya'ya, Vizigotlar İspanya'ya, Vandallar Kuzey Afrika'ya, Franklar Fransa'ya ve Anglo-Saksonlar İngiltere'ye yerleşmişlerdir. Bugünkü batı ve kuzey Avrupa milletlerinin temelinde Cermenler vardır. Keltler, Latinler ve Romalılar gibi isimleri tam olarak bilinmeyen ve ilk Avrupalılardan sayılan yerel halkların dışında bugünkü İtalyanlar İtalikler ile yerli halkın karışımından doğan Latinlerden, İspanyollar; Vizigotlardan, Fransızlar; Franklar ve Normanlardan, Almanlar; Franklar, Saksonlar gibi Cermenlerden, İngilizler; Anglo-Saksonlar, Normanlar, Vikingler ve Bretonlardan, İsveç, Norveç, Danimarka ve İzlanda milletleri ise Vikinglerden oluşmuştur.⁷

Cermenlerden sonra Avrupa'nın etnik oluşumuna katılan ve Avrupa'yı istila eden en önemli ırk Slavlardır. Fakat Slavlar bugünkü Batı Avrupa'nın değil, Doğu ve Kuzey Avrupa'nın oluşumunda yer almışlardır. Slavlar; Doğu Slavları, Batı Slavları ve Güney Slavları olmak üzere üç gruba ayrılırlar. Ruslar, Ukraynalılar ve Beyaz Ruslar Doğu Slavları grubuna girer. Polonyalılar (Lehler), Çekler ve Slovaklar Batı Slavları grubuna girer. Boşnaklar, Hırvatlar, Sırpalar, Karadağlılar, Bulgarlar, Pomaklar, Slovenler, Makedonlar, Torbeşler Güney Slavları grubuna girer. Slavlar dini bakımdan Ortodokslar ve Katolikler olarak iki ana grupta toplanır.⁸ Slav Avrupa'sı çok geniş bir alana yayılan ve sınırları tam olarak belirlenemeyen Doğu Avrupa bölgesinin büyük bir kısmını kaplıyordu. Kuzeyde günümüz Rusyalılarının ve Polonyalıların atalarıyla doğu Avrupa halklarının ataları aynı ırktandı. Fakat farklı coğrafyaya yayılmaları onları farklılaştıracak ve farklı devletleri kurmalarına neden olacaktır. Ortaçağdan itibaren artık Slavlardan anlaşılan Doğu Avrupa halkları olmuş, Karadeniz'in kuzeyinde ve Rusya'da yaşayan insanlar Rus olarak anılmışlardır. Kuzeydeki Finli halklar Hıristiyanlaştıktan sonra Slavlar da Rusya Hıristiyanlığının etkisinde kalarak Ortodokslasmaya başladılar. Slavların içinde bugünkü Çek ve Slovak Cumhuriyetlerinde yaşayanlar Batı Avrupa'sı ile doğu arasında bir geçiş toplumu olup her iki kültüre de yakındılar. Slavların Avrupa'dan sayılmasının en önemli nedeni Hıristiyanlığı seçmeleridir.⁹

⁶ Roberts, *op.cit.* s.30-36

⁷ Muammer Gül, *Ortaçağ Avrupa Tarihi*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2010, s.39-55

⁸ Slavlar, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Slavlar>, (25.12.2011)

⁹ Gül, *op.cit.* s.56-57

Batı Avrupa milletleri dışında Avrupa'nın etnik oluşumunda yer alan en önemli halklar Yunanlılar ve Balkan halklarıdır. Avrupa'da ilk neolitik (tarıma dayalı) yerleşim yerleri Balkanlar ve Yunanistan'da bulunmuştur. Yunan uygarlığı İtalya'da kendine özgü bir halk olan Romalıları derinden etkilemiş ve modern Avrupa'nın bilimsel ve fikri temellerinde önemli bir paya sahip olmuştur. Hıristiyan Avrupa'yı kuran Romalıları Yunan medeniyeti üzerinde yükselmiştir. Yunan şehir devletleri çökünce bu bölgede ve Anadolu'da Helen medeniyeti kurulmaya başladı ve Balkanlarda da Makedon İskender hakimiyetini kurdu. Roma İmparatorluğu yükselirken Helen medeniyeti batıya yayıldı. Roma'nın bölünmesinin ardından ise bu topraklarda Bizans medeniyeti kuruldu.¹⁰

Avrupa'nın Etnik Oluşumunda Türkler

Resmi Çin yazmalarına göre en eski Türkler olarak bilinen Hunlar, Avrupa milletlerinin oluşumunda önemli bir etken olan Kavimler Göçü'ne neden oldu. Kavimler Göçü 4. yüzyılın ortalarında Aral Gölü ile Hazar Denizi arasındaki bölgede bulunan Hunların Orta Asya'daki Çin Devleti'nin egemenliğinden kurtulmak için batıya hareket ederek Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan Cermen kavimlerini batıya doğru göç ettirmesidir. Romalıların barbar olarak adlandırdığı bu kavimler önlerine çıkan diğer kavimleri yurtlarından atarak İspanya'ya hatta Kuzey Afrika'ya kadar ilerlediler. Avrupa'ya giden ilk Türk kavimleri Avrupa'nın haritasını değiştirecek göçe neden olmakla kalmamış, Orta ve Doğu Avrupa'nın etnik oluşumuna katılmışlardır.¹¹

Kavimler Göçü'nün ardından Orta Avrupa'dan Balkanlar'a oradan da Hazar Denizi'ne kadar olan bölgede Atilla önderliğinde Avrupa Hun Devleti hakimiyeti yaşandı. Bu bölgenin yeni göçebeleri Avarlar, Macarlar, Bulgarlar, Gagavuzlar ve Peçenekler gibi Türk kavimleriydi. Bu kavimler önce kalabalık Cermenler ve Slavlar ile karşılaşmış, Bulgarlar ve Macarlar gibi bir kısmı bu kavimler içinde asimile olurken bir kısmı da bir bütün olarak kalabilmişlerdir. Amerikalı Linton'un Türklerle ilgili şu sözleri bu durumu iyi anlatır: "Göçebe hayat tarzını terkedip yerleşik düzene geçtikleri her yerde fethettikleri halkın içinde eriyip gittiler. Çin'de Çinli, Batı Asya'da İranlı ve Ön Asya'da Müslüman ve Bizanslı oldular."¹² Fakat bunlar da Hıristiyanlaşarak diğer Türker'den ayrılmışlar ve Hun devletinin yıkılmasından sonra Roma İmparatorluğu'nun halkı haline gelmişlerdir. Göç eden kavimler içerisinde en etkili Orta Avrupa'da günümüzde Almanya'ya kadar yayılan Macarlardır. 9.-10. yüzyıldan itibaren Macar toplumunda Hıristiyanlığın Katolik mezhebi ve Roma kültürü yayılmaya başlamıştı. Resmi Türk tarih anlayışına göre bu Türk kavimleri asimile olmuşlardı ve Türklüklerini kaybetmişlerdi.¹³ Yine de bu durum Avrupa'da etnik Türk izi gerçeğini yok sayamaz. Kaldı ki Avrupa'da bahsedilen bu kavimlerden Gagavuzlar gibi Türkler Türk kültürünü yaşatmaya devam etmektedirler.¹⁴

¹⁰ Roberts, **op.cit.** s.44-46

¹¹ Ferir Erden Boray, **Bilinmeyen Tarih ve Türkler**, Kumsaati Yayınları, İstanbul, 2005, s.115-124

¹² Güvenç, **op.cit.** s.123

¹³ Marc Bloch, **Feodal Toplum**, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2005, 40-45

¹⁴ Boray, **op.cit.** s.118

Tarihte Türklerin Anadolu'ya Malazgirt zaferi ile geldiği yazsa da, Türkler Anadolu'da Malazgirt zaferinden çok önceleri bulunmaktaydı. Bizans devleti süresince Türkler Hıristiyanlaştırılarak ya da Bizans ordularında paralı asker olarak Anadolu'ya yerleştirilmişlerdi. Bizans bu Müslüman Türkler'e karşı Balkanlar'dan getirdiği paralı askerleri sınırlara yerleştirdi. Hıristiyan olan bu Türkler, Bizans sınırlarını yüzyıllarca savundu. Malazgirt savaşında Bizans ordularında bulunan Türklerin karşı tarafa geçerek Türkler'e zafer kazandırmada önemli rol oynadığı bilinmektedir. Ayrıca, Kıpçak, Peçenek Kuman ve Uz gibi doğudaki Türklerin önemli bir kısmı ticaret uğraşısı içinde İstanbul'a yerleşip Hıristiyanlaştılar. Böylece Türkler yerli halk ile karıştılar. Malazgirt ile birlikte Anadolu'ya Türk göçü başladığında bu ülke nüfusunun bir kesimi zaten Türk'tü. Müslümanlığı kabul eden de bu Türkler oldu.¹⁵

Anadolu'nun Selçuklularla Türkleştirilmesi ise etnik yapısını baştan aşağıya etkilemiştir. Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar uzanan Selçuklu Devleti'nin hâkimiyeti Bizans'a kadar yayılırken Anadolu'nun kültür ve demografik olarak da Türk hakimiyetine girmesi gerekiyordu. Zira Türk fetihlerinin ana özelliği fethedilen topraklara Türklerin yerleştirilmesiydi. Selçukluların Anadolu'yu fethetmeye başladıkları 11. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya Oğuzlar yerleşmeye başladı. Anadolu'ya yerleşen Türkler çok yoğundu, hatta Yılmaz Öztuna'ya göre dünya Türk nüfusunun en az üçte biriydi.¹⁶ Anadolu Türkleştirmeye başladığında orada bulunan Türkler dışındaki Bizans halkının bir yere kalabalıklar halinde göç ettiği bilinmediğine göre, o tarihlerde Anadolu'da yaşayan Bizans halkından birçok Rum'un da önce Müslümanlaştığı sonra Türkleştiği gerçeği ortaya çıkar. Nitekim, Anadolu'nun Türkleştirilmesi tezlerinde bu böyle geçmektedir.¹⁷

Asıl Avrupa'nın etnik hamuruna Türk mayasının katılması Anadolu'nun Türkleştirilmesinden sonra Balkanların Türkleştirilmesi ile gerçekleşmiştir. 14. yüzyıldan itibaren Rumeli'ye yerleşmeye başlayan Türkler Osmanlılar'ın Balkanlar'da 6 asır hakimiyeti ile birlikte kalıcı olmuşlardır. Her ne kadar Orta Avrupa'ya kadar uzanan fetihlerde fethedilen topraklara Türkler göç etse de aslen genelde Slav olan o toprakların insanları çoğunluğu oluşturmuşlardır. Orta Avrupa ve Kuzey Balkanlarda Boşnaklar gibi Slavlar Müslümanlaşırken Sırp ve Macarlar gibi birçok halklarda Türk kültürü kalıcı olamamıştır. Buna karşın Balkanlar'da bugünkü Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve Makedonya'da Türkler az olmayan sayıda varlıklarını ve kültürlerini devam ettirebilmişlerdir.¹⁸ Özellikle Orta Avrupa'da Müslüman Türklerin bir arada bulunabilecek çoğunluğu oluşturamadıkları için asimile olduklarını tahmin etmek hiç de zor değildir. O halde özellikle Balkanlarda olmak üzere Avrupa'nın önemli bir kısmında Türkler hem günümüze dek var olmuşlar hem de diğer kavimlerle kaynaşmışlardır.

¹⁵ İskender Ohri, **Anadolu'nun Öyküsü**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1987, s.92-93

¹⁶ Güvenç, **op.cit.** s.124

¹⁷ Muhammet Kemaloğlu, "XI.-XIII Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devleti'nde Sosyal Zümreler", **Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi**, Sayı 4, Haziran 2011

¹⁸ Suat Alp, "Balkanlar'da Osmanlı Dönemi Maddi Kültür Mirası Evreni", **Millî Folklor**, Sayı 84, 2009

Avrupa'daki Milletlerin ve Türklerin Avrupalılığı

Avrupa Birliği'nin oluşum sürecinde olduğu gibi Avrupa'yı coğrafya ve zaman açısından ikiye ayırmak onu özellikle etnik oluşum olarak da anlamamızı sağlar. Avrupa'yı siyasal olarak Roma İmparatorluğu, dini olarak da Hıristiyanlık oluşturmuştur. Roma İmparatorluğu'nun halkı ise sonradan Cermen kavimlerinin istilası ile büyük oranda Cermenleşmiştir. O halde, birçok tarihçinin de ifade ettiği üzere, gerçek ya da ilk Avrupa dediğimizde ilk Hıristiyan olan ve Roma-Cermen İmparatorluğu'nun hâkimi olduğu topraklar akla gelir. Coğrafi olarak ise Akdeniz'de bulunan İtalya ile beraber tüm batı ve kuzey Avrupa'dır. Bu alan İber Yarımadası'nın yarısını, günümüz Fransa topraklarının tamamını, Elbe Nehrine kadar olan Almanya topraklarını, Bohemya, Avusturya, İtalya anakarası ve İngiltere'yi kapsıyordu.¹⁹ Bu toprakların uç noktalarında hala yarı barbar ancak resmen Hıristiyan olan İrlanda, İskoçya ve İskandinavya Krallıkları vardı. Zaman olarak ise Avrupa'nın yeniden şekillenmesi Kavimler Göçü'nden ve Hıristiyanlığın yayılmasından çok sonra 10. yüzyıla kadar geçen bir süreye rastlar. Bu zamandan sonra bu bölgenin büyük bir kısmına Avrupa denilmeye başlanmıştı. Bu sırada Balkanlar, Akdeniz ve Anadolu'da bulunan Bizans ise tamamen batıya yabancıydı. Daha doğusu ise “düşman”²⁰ İslam topraklarıyla çevriliydi.²¹

Görüldüğü gibi, ilk Avrupa, güneyde İtalya ve kuzeyde İngiltere'yi kapsayan Batı Avrupa'dır. Bu coğrafyada ilkin Keltler ve Roma halkları gibi yerel halklar yaşamaktayken Normanlar'ın ve Cermenler'in istilalarına maruz kalmıştır. O halde, tarihte Avrupa'nın oluşmaya başladığı söylenen 10. yüzyıldan itibaren “gerçek ve ilk” Avrupa'nın etnik kökenlerini diğer istilacı kavimlerle beraber bu coğrafyanın ilk yerel halkları, Roma halkları ve Cermenler oluşturur. Günümüz milli kimlikleriyle bu etnik kökenler, İspanyollar, Almanlar, Fransızlar, İtalyanlar ve İngilizler'dir. Bu coğrafyayı çevreleyen topraklarda yaşayan ve Avrupa'yı istila eden diğer kavimler, halklar ise daha geniş bir Avrupa tanımının içerisinde yer almaktadırlar. Benelüks²² ülkeleriyle beraber AB'nin temelde bu ülkelere kurulmuş olması da tarihi bir gerçeği ifade eder.²³

¹⁹ Roberts, **op.cit.** s.157-158

²⁰ İslam, önemli bir kısmında Bizans hakimiyetinin de bulunduğu Arap topraklarında 7. yüzyılda doğdu. Bir sonraki yüzyılda sadece Arap yarımadasında değil Kudüs ve Mısır dahil Kuzey Afrika'dan Kıbrıs'a kadar Bizans ve Sasani topraklarında Arap orduları fetihler gerçekleştirdi. İslam'ın sadece fetihlerle değil, psikolojik gücüyle, geniş bir coğrafyaya yayılmasıyla ve kültürel değerler taşımasıyla bir dünya dini olmak bakımından Hıristiyanlığın tek rakibi olduğu kısa sürede anlaşıldı. **Ibid**, s.142-145

²¹ **Ibid**, s.157

²² Benelüks; Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un coğrafi olarak birlikteliğini anlatan tanımlamadır, Belçika, Hollanda (Netherland) ve Lüksemburg ülke adlarının kısaltılarak birleştirilmesinden oluşur.

²³ Ortak değerler üzerine inşa edilen bir bütünlük Avrupa fikrinin en somut haline 2. Dünya Savaşı sonrasında oluşan barış, istikrar ve refah döneminde ulaşılmıştır. Kömür ve çelik üretimi ile ilgili ortak politikaların oluşturulmasını öngören Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) 1951'de Fransa, Federal Almanya, İtalya ve Benelüks ülkelerinin katılımıyla kuruldu. Batı Avrupa ülkelerinin bu ekonomik işbirliğini askeri ve siyasal alan olmak üzere daha geniş bir bütünlüğe gidilmesi isteği ve ortak kararı sonrasında, AKÇT'yi kuran ülkeler kapsamlı ve

Şimdi de belirttiğimiz ilk Avrupa dışında kalan Avrupa'yı ya da ikinci Avrupa'yı etnik olarak belirtelim. Bu halklar temelde Yunanlılar, İskandinav Halkları ve Slavlardır. Roma İmparatorluğu medeniyetinin oluşumunda Yunanlılar'ın hakimiyetinde ya da ilişkide olduğu Helen uygarlıklarının rolü büyüktür. Yunanlılar hiçbir zaman istilacı olarak gerçek Avrupa'ya yerleşmeseler de bu nedenle diğer milletler içerisinde Avrupa kimliğinin içinde sayılan ilk millettir. İkinci olarak, Vikingler ve Finliler gibi yerel halklardan oluşan İskandinav halkları, hem ilk Hıristiyan olan milletlerden olmaları hem de Anglo-Sakson ve Frank gibi Cermen krallıklarıyla ilişkide olmaları itibarıyla diğer Avrupa'dan Avrupa kimliği içerisinde düşünülmesi gereken ilk halklardır. Son olarak, Avrupa'yı Cermenler'den sonra en fazla etkileyen kavim Slavlar'dır. Slavlar coğrafi olarak Avrupa'nın önemli bir kısmını, Balkanları, Orta ve Doğu Avrupa'yı çoğunluk olarak oluşturmuşlardır. Fakat Slavlar'ın Avrupa'nın dışında kalan Rusya gibi topraklarda da bulunması, nüfusça çok olmaları ve Ortodoks olmaları onları Avrupa kimliğinin dışına itmiş, geniş, ikinci Avrupa tanımında bile son akla gelen milletleri oluşturmuşlardır.

Türkler ise hem Kavimler Göçü hem de Macar istilası ile beraber Avarlar, Macarlar, Bulgarlar, Gagavuzlar ve Peçenekler gibi kavimler olarak Orta ve Doğu Avrupa'ya yerleşmişlerdir. Anadolu'nun Türkleştirilmesi ile başlayan Selçuklu ve Osmanlı hakimiyetleri dönemlerinde ise Müslüman Türkler başta Balkanlar olmak üzere güney ve orta Avrupa'ya yerleşmişlerdir. Türklerden bir kısmı hem din hem de kültür olarak diğerlerinden farklılaşmış, asimile olmuş ve Türk kimliklerini kaybetmiş, diğer Türkler ise günümüze kadar özellikle Slavlarla ve Yunanlılarla etnik etkileşime girmişlerdir. O halde, Türkler tıpkı Slavlar gibi ikinci Avrupa'nın ya da geniş Avrupa'nın içerisinde yer alan ve öyle de düşünülmesi gereken bir millettir. Dahası Avrupa'yı kuşatmış ve asırlardır etkisi altında bulundurmış ve Türk medeniyetlerini taşıyan temel millettir. Aslında bu etnik oluşumunda etkisine rağmen Türkleri Avrupa kimliğine dahil etmeyen zihniyetin temel dayanağı dindir. Yani, eğer Türkler, Slavlar ve Yunanlılar gibi Ortodoks ya da genel bir tabirle Hıristiyan olsaydı bugün onları Avrupa'dan saymayan bir anlayış varolamazdı. Din unsurunu dışarıda bırakırsak, sonuç olarak, Türkler ya Balkan ve Doğu Avrupa halkları gibi Avrupalı değildir, ya da onlar kadar Avrupalıdır.

Bir Batı Coğrafyası: Anadolu

Türk'ün kendi ve batılı kimliğini ifade eden bir diğer unsur coğrafyadır. Türkler'in 11. yüzyıldan itibaren yaşadığı Anadolu Avrupa'yı derinden etkileyen medeniyetlerin beşiğidir. Anadolu'nun Türkleştirilmesi ile beraber kurulan Türk devletleri Bizans toprakları ve medeniyeti üstüne oturmuştur. Bu nedenle Türk

geniş bir ekonomik bütünleşme oluşturmak üzere 1957 yılında Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu (AAET) kurdular. 1993'te yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile bu kurumlar ekonomik ve parasal birliğin yanı sıra siyasal birliği de sağlayan Avrupa Birliği'nin temelini oluşturdu. Erhan Akdemir ve Özlem Genç, "Avrupa Bütünleşmesi", **Avrupa Birliği Temel Konular**, ed. Çağrı Erhan ve diğerleri, İmaj Yayınevi, Ankara, 2011, s.1-21

devletlerinin doğulu değil batılı kimliğini yansıttığı iddia edilmektedir.²⁴ Avusturya'ya kadar olan Avrupa topraklarına yayılan Osmanlı İmparatorluğu ise hem hakimiyetinde kendi kültürünü yansıtmış hem de Avrupalı halklarla ve kültürle etkileşimde olmuştur.

Batı Medeniyetleri Toprağı Olarak Anadolu

Dünyadaki ilk kentlerin ve Yakındoğu'daki ilk uygarlığın Mezopotamya bölgesinde olduğu bilinir. 1950'li yıllarda yabancı arkeologların yaptığı çalışmalar sonucunda dünyanın ilk kentinin Konya'da Çatalhöyük olduğu ve Sümerler zamanında Mezopotamya uygarlıklarının Anadolu'nun içlerine kadar uzandığı ortaya çıktı. Yani Anadolu en eski uygarlıkların beşiğidir. Taş devri uygarlıkları, ardından Sümerler gibi Mezopotamya uygarlıklarının ardından kuzeyden önce Ege'ye gelen Hititler sonra Anadolu'da medeniyet kurdular. Bu, Ege denizinde karşılıklı geçişleri ve kültür değişimlerini göstermektedir. Ayrıca Yunan mitolojisinin ve Truva savaşlarının Yunanistan ile beraber Anadolu'da geçmiş olması ayrı bir göstergedir. Ana tanrıça Artemis Efes kentinde (İzmir) bulunmaktadır. Dolayısıyla, en eski Yunan ve Girit uygarlıklarını bile Anadolu'dan ayrı düşünmek mümkün değildir.²⁵

Avrupa kimliğini oluşturan temel medeniyet olan Roma İmparatorluğu'nun düşünce ve bilim temellerinin Yunan uygarlığı tarafından atıldığı bilinmektedir. Milattan önce, Roma yükselmeden evvel parlak bir Helen uygarlığı yaşanmıştı. Makedonya'dan Mısır ve İran'a kadar uzanan bu uygarlığın toprakları en fazla Yunanistan'dan ziyade Anadolu'da bulunmaktaydı.²⁶ Anadolu'da bulunan antik kent Efes Artemis nedeniyle bir dinsel merkez haline gelmişti. Helen uygarlığının sönmemesinin ardından Efes'i Romalılar gözünde büyüten bir başka neden ise yine dinsel; Hıristiyanlık. Hıristiyanlığın ilk oluşmasında ve yayılmasında Efes ve yine Anadolu çok önemli bir yere sahiptir. İncil bununla ilgili bilgilerle doludur. Bu nedenle ki Efes, Hıristiyanlar tarafından kutsal bir kenttir ve ziyaretçiler hacı olurlar.²⁷ Görüldüğü gibi, uygarlığın felsefi ve bilimsel temelleri Ege ile birlikte Anadolu'da atıldığı gibi Hıristiyanlığın gelişiminde dahi önemli bir yere sahiptir. O halde, Roma ve Yunan uygarlıklarının kökenleri Anadolu'dadır.

Roma İmparatorluğu'nun doğusu Roma şehri krallığının zamanla orta İtalya'da kurulan aristokratik bir cumhuriyet şeklindeki kentler yönetimine, federasyonuna dönüşmesiyledir. Galyalılar'ın ve Etrüskler'in baskısından kurtulan Roma önce tüm İtalya'yı kendi önderliğinde birleştirmiş, sonra Kartaca ile savaşarak tüm Akdeniz'e hakim olmuştur. MS 1. ve 3. yüzyıl arası dönemde Roma altın çağını yaşamıştır. Sonunda Roma; Mısır, Mezopotamya ve Grekleri idaresi altına alan batıdan doğuya dev bir imparatorluğa dönüştü. Büyük sınırla çevrilmiş toprakların yönetilememesi ve iç savaşlar sonucunda doğudaki topraklar için Kostantinopolis (İstanbul) kurularak Roma ikiye bölündü²⁸ ve Anadolu merkezli Bizans İmparatorluğu MS 4. yüzyılda böyle

²⁴ Bknz. Türk devletlerinin batılı kuruluş tezi için bir sonraki bölüm

²⁵ Helmut Uhlig, **Avrupa'nın Anası Anadolu**, Telos Yayıncılık, İstanbul, 2001

²⁶ Bknz. M.Ö Helen Haritası, Roberts, **op.cit.**, s.74

²⁷ Uhlig, **op.cit.**, s.268-270

²⁸ Gül, **op.cit.**, s.14-22

kuruldu. Bizans kültür itibarıyla her ne kadar Batı Roma kökenlerine sahip olsa da Helenistik Doğu üzerine kurulmuştu.²⁹ Yani batı ve doğu sentezi, kültürü ve anlayışı hakimdi. Toprakların büyük kısmı Anadolu'da ve Ortadoğu'daydı. Bu nedenle Bizans ilk Avrupalı kimliğinin dışında yer aldı ve batı tarafından doğulu algılamasına maruz kaldı. Her ne kadar Hıristiyanlık batı ile doğu kimliklerinin oluşumunda temel etkenlerden biriye de Ortodoksluk batı içerisinde bir başka ayırıma neden olmaktadır. Bizans'ın sık sık önce kuzey kavimlerin istilasına, sonra Müslüman devletlerin kuşatmalarına maruz kalması ona batıya bir nevi kalkan olma görevi yüklemişti. Kuşatma ve işgallerde yalnız kalan Bizans, Haçlı kuvvetlerinin resmen işgaline maruz kaldı. Bu olaylar Bizans'ın batı Avrupa'dan kültürel ve düşünce olarak ayrıldığını göstermesi açısından önemlidir. Nitekim Bizans Kralı'nın "İstanbul'da Avrupalı miğferini görmektense Türkler'in sarığını görmeyi tercih ederim" sözü bu doğrultudadır.³⁰

Türkler'in 11. yüzyılda Anadolu'ya yerleşerek Bizans ordularını çok defa yenmesi ve Rumeli'ye uzanması üzerine baş gösteren Türk tehlikesinin batı Avrupa'yı tehdit etmesi sonrasında ancak batı Avrupa Haçlı birliklerini oluşturarak Bizans'a yardım etmiştir. Yine de Bizans İmparatorluğu siyasal işlevleri, dini ve kültürü ile bir batı devleti özelliklerine sahip olmuştur. Özetle, Bizans, Roma kökenlerinde ve batı-doğu sentezinde oluşan bir batı, ikinci Avrupa devletidir.³¹ O halde, Anadolu ve Rumeli de birçok batı medeniyetine ev sahipliği yaptığı gibi 15. yüzyıla, modern çağa kadar bir batı devletinin merkeziliğini üstlenmiştir.

Anadolu'nun Türkleştirilmesi ve Türk Devletlerinin Batılı Kuruluş Tezi

Anadolu'nun Türkleştirilmesinin önemli bir zeminini de Kavimler Göçü'nden sonra Bizans ve Anadolu'da bulunan Türkler oluşturur. Anadolu'ya yerleşen ilk Türkler Abbasî ordularına katılan ve Doğu Anadolu'ya yerleşen Türklerdir. Ayrıca, Bizans'ın imparatorluğu süresince doğudaki Türklerle (Kıpçak, Peçenek Kuman, Uz vb.) iyi ilişkileri vardı. Bizans tahtına imparatoriçeler veren Türkler'in İstanbul'da kalabalık bir ticaret kolonileri vardı ve doğu ile yapılan ticarete aracılık ederlerdi. Bu Türkler Hıristiyanlığı kabul etmelerine rağmen Anadolu'ya sürüldüler. Böylece Türkler yerli halk ile karıştılar. Selçuklular zamanında Anadolu'ya kalabalık Türk akımı başladığı zaman Anadolu'da bulunan bu Türkler Müslümanlığı kabul ederek Anadolu'nun ırk ve kültür olarak Türkleştirilmesinde önemli rol oynadılar.³²

Asya'daki toplumsal ve siyasal çalkantılar nedeniyle harekete geçen Hunlar ve Avarlar gibi Türkler Asya'nın kuzeyinden batıya, Avrupa'ya yönelirken Oğuz Türkleri ise güneyden batıya yöneldiler. Pamir'den³³ Mısır'a kadar olan geniş coğrafyada devlet kuran Selçuklular içerisinde Anadolu Selçukluları bu büyük devletin bir kolunu

²⁹ Roberts **op.cit.**, s.74

³⁰ **Ibid**, s.263

³¹ **Ibid**, s.74-75

³² Ohri, **op.cit.**, s.92-93

³³ Pamir; Orta Asya'da Tacikistan-Çin sınırında ve Himalaya Dağları'nın kuzeyinde bulunan sıradağların ismidir.

oluşturdular. Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılmaya başlamasıyla birlikte Anadolu Selçukluları devlet kurdular. Anadolu'da Türk devletinin kurulması Malazgirt Zaferi (1071) sonrasında olmuştur. 1. Sultan Alpaslan Malazgirt zaferiyle Anadolu'yu Türklere açmıştır. Anadolu önceleri Türk emirleri arasında bölündü, sonra başkenti Konya olan Selçuklu Devleti tarafından toparlandı. İran'dan ve Türkistan'dan Türklerin dalga dalga gelmesi ve Moğol yayılması nedeniyle Oğuz ve Türkmen boylarının göç ederek onu yurt edinmesiyle Anadolu 12.-14. yüzyıllarda tamamıyla Türkleşti. Anadolu'nun Bizanslılar'ın da kabul edebileceği şekilde kültür olarak Türkleştirilmesi Selçukluların İran kültüründen de etkilenecek şekilde Anadolu'da ticaret, sanat ve imara dayalı bir medeniyet kurmasına dayanır. "Anadolu Selçuklu Devleti zamanında Anadolu Roma barış zamanından beri görülmemiş bir refah, dinginlik ve canlılık devri yaşadı." Ayrıca, devlet, adalet ve hoşgörüsüyle halkın gönlünü kazanmayı başardı. Anadolu'nun Türkleştirilmesinin askeri boyutunu ise Selçukluların birçok kez kalabalık Haçlı orduları ile savaşması oluşturur.³⁴

Anadolu'da kurulan Türk devletleri Türklük ve Anadolu unsurları üzerinde yükselmiştir. Yani Türk devletleri Anadolu Türkleştikten sonra Türk etnik unsurunun üstünde kurulduğu gibi Anadolu üstüne de kurulmuştur. Türkler Anadolu'yu Türkleştirdikleri kadar kendileri de Anadolulaşmıştır. Anadolulaşmak hem etnik olarak Türk unsuru dışında diğer unsurların katılımını, hem çok kültürlü Anadolu coğrafyasını hem de önceden kurulan medeniyetleri içerir. "Anadolu uzun tarih boyunca ta Hititlerden beri bizim gibi daha nice halklara yapmış olduğu gibi bizi de fethetti, ulu potasında eriterek yeni bir hamur yoğurdu."³⁵ O halde, Türk devletleri Türklüğün yanında ondan başka bir şey ifade eden Anadoluluk unsuru üzerinde yükselmiştir. Anadolu ise, yukarıda anlatıldığı gibi, geçmişteki medeniyetleri, etnik unsurları ve devletleriyle bir batı, hatta bir Avrupa toprağıdır. Yani "Türklere ait toprak" anlamındaki Türkiye bir batı toprağıdır.

Anadolu'daki Türk devletlerinin neye dayanarak kuruldukları kuruluş tezleri biçiminde hep tartışılmaktadır. Irk, coğrafya, din ve amaç unsurları bu tartışmaları oluşturmaktayken özellikle amaç ve sistem açısından beylikler ve gaza kavramları ön plana çıkmaktadır. Paul Wittek tarafından ortaya atılan Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu açıklamada kullandığı gaza tezine göre; Anadolu'da kurulan Selçuklu sonrası beylikler gaza³⁶ amacıyla hareket ettiklerinden Osmanlı beyliğinin büyümesine zemin hazırlanmış ve beylikler gazada birleşmişlerdir. İlk Osmanlıları harekete geçiren güç gazaydı. Daha sonra güçlendiler ve Bizans ve Uç Selçuklu topraklarında kendi topluluklarını oluşturdukları.³⁷ Gazanın Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve gelişmesinde önemli bir etken olduğu görüşü Halil İncalıc tarafından da kabul edilmiştir. İncalıc, Osmanlı'nın kabilevi köklerinde gazayı görmüş ve gazanın Müslüman gazileri birbirine bağladığını söylemiştir. Bunun yanında göç ve nüfus baskısının Anadolu'da

³⁴ Ohri, **op.cit.**, s.90-94

³⁵ **Ibid.** s.101

³⁶ Kelime anlamı olarak Arapçada savaş anlamındaki gaza, terim olarak İslam adına yapılan kutsal savaş ideolojisidir. Murat İyigün, **Lessons from the Ottoman Harem On Ethnicity, Religion and War**, IZA, 2008, s.1

³⁷ Paul Wittek, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu**, Pencere Yayınları, İstanbul, 2000

bir Türk devletinin oluşumuna önemli etkileri olduğunu da belirtir.³⁸ Fuat Köprülü ise Türk devletlerinin batılı kuruluş tezlerini reddederek bir devamlılık içinde Türk devletlerinin hem ırk hem de yönetsel biçimde Türklük öğelerini taşıdığını ve Osmanlı Devleti'nin dahi saf Türk olduğunu iddia eder.³⁹ Rudi Paul Lindner ise bunlardan farklı bir tez ileri sürerek Osmanlı devletinin kuruluşunu aşiret yapısı ile açıklar. Osmanlı'nın başlangıçta gaziler değil, kabile olduğunu; amaçlarının da gaza değil yağma olduğunu ileri sürer.⁴⁰ Ayrıca, C. Haywood, Osmanlı devleti'nin kökenlerinin Türk-İslam Anadolu topraklarında değil, daha geniş Moğol coğrafyasında bulunduğunu söylerken,⁴¹ Colin Imber, Osmanlı Beyliği'nin belirli bir ideolojiyi gerçekleştirmek için kurulmadığını, tarihi şartlar içerisinde diğer beylikler gibi bir hanedan olarak ortaya çıktığını ve temelde bir hanedan devleti olarak tarih sahnesindeki yerini aldığını iddia eder.⁴²

Bu kuruluş tezlerine karşın Türk devletlerinin coğrafya ve kültür esasına dayalı olarak Avrupa medeniyeti üstüne kurulduğunu ve batılı kimliği yansıttığını iddia eden güçlü bir tez vardır. Bu tezi en güçlü bir biçimde ortaya koyan Adams Gibbons, Türkler'in kökenindeki hem ırkın hem de dinin Anadolu'da farklılaştığını ve bir batı devletinin kurulduğunu söyler. Gibbons'a göre, Osmanlılar gerçekte Hıristiyan Slav unsurlarla Türklerin bir araya gelmesinden oluşan yeni bir ırktır. Ayrıca, İslami bir söylem adı altında Bizans idari uygulamaları yeni devlette devam etmiştir. Dolayısıyla, Osmanlılar bu ırkı karışım ve idari geleneklerle Bizans'ın varisidir ve başarısında bu, önemli bir rol oynar.⁴³ Tüm bu tezleri beraber düşünürsek, görülüyor ki; Anadolu'nun Türkleştirilmesiyle beraber Türkler batı medeniyeti ile karşılaşarak bir batı coğrafyası olan Rumeli'de Türk-İslam temelli devlet kurmuşlardır. Türk devletlerinin kuruluşunda Türklük ve İslam elbette ki vardır, fakat Gibbons'un ifade ettiği batı kültürü de unutulmamalıdır. Zira hem o coğrafyanın ve halkların kültüründe hem de yeni oluşan Türk kültüründe batılılık vardır. Bu, Osmanlı Devleti'nde daha da açıktır.

Bir Batı İmparatorluğu Olarak Osmanlılar

Anadolu'nun Türkleştirilmesi sürecinde Orta Asya'dan gelen çok sayıda ve kalabalık Türk boyları sadece Selçuklu sultanlarının topraklarına değil o toprakları çevreleyen Hıristiyan Bizans hükümdarlıklarına da girmişti. Boylar, Selçuklu kültürünü benimserken Türkçeyi toplumsal ve resmi dil olarak kullanıyorlardı. Oldukça sağlam

³⁸ Halil İnalcık, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ 1300-1600**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003

³⁹ Fuat Köprülü, **Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1991

⁴⁰ R. Paul Lindner, "İlk Dönem Osm. Tarihinde İtici Güç ve Meşruiyet", **Söğüt'ten İstanbul'a**, der. Oktay Özel - Mehmet Öz, Ankara, 2000

⁴¹ Colin J. Heywood, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Problemi: Yeni Hipotez Hakkında Bazı Düşünceler", **Osmanlı**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999

⁴² Colin Imber, "Osman Gazi Efsanesi", **Osmanlı Beyliği (1300-1389)**, ed. Elizebeth A. Zachariadou, İstanbul, 1997

⁴³ Herbert Adams Gibbons, **Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1928

kuruluşları olan bu boylar sonunda resmen hem Selçuklu Sultanlığı'nı tanıyan hem de Moğol üstünlüğünü kabul eden aslında bağımsız bir devlet oluşturdular. 13. yüzyılın bitimiyle de Selçuklular'ın yerini aldılar. Türk topraklarının kuzey batı ucunda Bizans'a sınır boyuna yerleşen Osmanlı Beyliği öbür boylardan farklı olarak Anadolu'da değil Bizans'a doğru fetih ve savaş hareketlerine girişti. Bu sayede diğer beyliklerin de desteğini alarak ve zaferler kazanarak büyüdü. Fethedilen Bizans toprakları ve Hıristiyan kentler olan önce İznik sonra Bursa yeni kurulan devletin merkezi oldu. Karesi Beyliği'nin ilhaki sayesinde Çanakkale Boğazı geçilerek Gelibolu'ya gelindi.⁴⁴ Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti Bizans topraklarında kurulurken Rumeli'ye de girerek batıya doğru genişledi ve batı toprakları üstünde bir İmparatorluk doğdu.

Bizans ülkelerini fetheden Osmanlılar Bizans ile iç içe, yan yana yaşadı. Bu doğrultuda Bozkurt Güvenç'in "Osmanlı'nın Bizans kurumlarından etkilenip etkilenmediği tartışması gereksiz bir sorundur" tespiti son derece yerindedir. Zira, yüzyıllar süren ortaklık boyunca Bizans kültürü Osmanlı'dan etkilendiği gibi Osmanlı'nın da Bizans'dan etkilenmesi kaçınılmazdı. Etkileşim sadece devletin yönetim kurumlarında değil insani ilişkiler ve yaşam tarzı gibi sosyal hayatta da oluşmuştu. Örneğin, sarayda harem kurumu ve kadınların çarşafı peçe örtünmesi Bizans'dan miras kalırken birçok kelime de ondan geçmiştir.⁴⁵ Bu da gösterir ki, çok kaynaklı Osmanlı kültürünün içerisinde Türk ve Müslüman unsurlar olduğu gibi Bizans ve batı uygulamaları da bulunmaktaydı.

Avrupa'ya ilk kez 1354'de Gelibolu'da ayak basan Osmanlılar on yıl sonra Edirne'yi alarak başkenti Bursa'dan buraya taşıdılar. İlk kent fethinde başkentin Anadolu'dan Avrupa'ya taşınması devletin Avrupalılık niteliğini göstermesi açısından önemlidir. Balkanlarda Osmanlılar'ın kalıcı olması 1389'da Kosova'da Haçlı ordusunun yenilmesi ile başlar. Bu tarihten sonra Bulgaristan ve Bosna Osmanlı hakimiyetine girer. Doğuda'da Fırat kıyılarına kadar varan Osmanlılar Fetret Döneminin (Ankara Savaşı'nı izleyen kargaşa ve dağılmanın) hemen ardından toparlanarak Selanik ve Belgrad'ı ele geçirdiler. Öyle ki, İstanbul fethedilmeden önce Bizans'a bağlı neredeyse tüm toprakların hakimi oldular.⁴⁶ İstanbul'un 1453'de II. Mehmet tarafından fethi Doğu Roma İmparatorluğu'nu sona erdirdi. Hemen ardından Sırbistan'ın nihai olarak, Trabzon, Kıbrıs ve Girit'in fethi ile birlikte eski Helenizm ve Yunan uygarlığı toprakları Osmanlı toprakları haline geldi. Avrupa'da durmayan Osmanlılar Adriyatik'te İtalya'ya kadar uzanırken Macarlarla yapılan Mohaç Savaşı'nın ardından Viyana'yı kuşattılar.⁴⁷ Sonuçta, Adriyatik'ten Polonya'ya kadar olan (doğu ve orta) Avrupa toprakları Osmanlı idaresine girdi ve Osmanlı İmparatorluğu asırlarca doğunun yanı sıra bir batı imparatorluğu olarak kaldı.

İstanbul'un fethi ile beraber Batı dünyası kendisini yalnızca Hıristiyan olarak değil Türklere karşı olarak da algılamıştır. Fakat bu durum Osmanlı'nın batı kimliğini

⁴⁴ Jean Paul Roux, **Türklerin Tarihi**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1989, s.255-257

⁴⁵ Güvenç, **op.cit.**, s.169-170

⁴⁶ **Ibid**, s.168

⁴⁷ Roberts, **op.cit.**, s.262-264

yok saymaya yetmez. Çünkü Osmanlılar Türk ve Müslüman olmasının yanı sıra bir batı imparatorluğu kurmuşlardı. Halil İnalçık İstanbul'un fethinde ve sonrasında bir batılı kimlik bulur: "1453'te Fatih Sultan Mehmet bu siyasi birliğin (Bizans'ın) doğal merkezi olan İstanbul'u fethederek, Doğu Roma İmparatorluğu'nu yeni bir ruh ve kıyfta yeniden diriltmiştir. İstanbul fatihi, bilinçli olarak bir İslam sultanı, bir Türk hakanı olduğu kadar Doğu Roma imparatorlarının varisi olduğunu ilan etmiş, sultan ve hakan unvanları yanına Kayser-i Rum unvanını eklemiştir."⁴⁸ Benzer biçimde, Selçuklular Anadolu'da kurulan Türk devletini Roma mirasının bir parçası olarak gördüklerinden adını Rum Sultanlığı koymuşlardır.⁴⁹ İlk, devleti yöneten hanedanın ve halkın etnik oluşumunun büyük oranda Türk olmasının yanı sıra devlet yönetimi ve sistemi Selçuklulara dayanmaktaydı. İkincisi, cihan hâkimiyeti idealine sahip çıkan devlet kısa süre sonra hilafeti de üstlenerek Selçuklu'dan miras kalan İslam devleti kimliğini sürdürmüştür. Son olarak, Osmanlılar Bizans kültürü ile etkileşime geçerek Avrupa'nın önemli bir kısmını da içeren topraklarda bir imparatorluk kurmuşlardır. O halde Osmanlılar Türk ve Müslüman olduğu kadar batılı-Avrupalıydı.

Osmanlı Hanedanı her ne kadar Türk ise de Osmanlı İmparatorluğu içerisinde Türkler devletin çoğunluğunu oluşturan bir tebaaydı. Osmanlı düşüncesinde Türk-Türk olmayan ayırımı yerine yöneten-reaya ayırımı vardı. Osmanlılar kendilerini modern ulus devlet tanımına benzer biçimde Türk olarak görmektense birçok unsurdan oluşan bir imparatorluk olarak görmekteydiler. Halil İnalçık'a göre, II. Murad'dan beri Osmanlı hükümdarları kendini dünya imparatoru olarak görmeye başlamıştı. "Sultan, Hakan ve Kayser unvanlarını benimsemiş, İslam, Avrasya ve Roma hükümdarları geleneklerini kişiliğinde birleştirmiş olan Fatih kendisini evrensel bir imparator; belli bir etnik grubun hükümdarı değil, çeşitli milletleri ve dinleri egemenliği altında birleştiren bir imparator olarak görüyordu."⁵⁰

Osmanlı/Türk Modernleşmesi: Batılılaşma

16. yüzyıldan itibaren insanların zihnindeki değişimle başlayan yeni dünya batı merkezli bir modernite anlayışıyla doğdu. Merkezinde Hristiyan Batı Avrupa'nın yer aldığı modern Atlantik çağı ve uygarlığı artan bir hızla tüm dünyayı biçimlendirecek bir güç olarak yayıldı. Modern tarihi artık batılılar belirleyecekti.⁵¹ Fikirsal yenilikler Avrupa'da bilimsel ve teknik yenilikleri, yani Rönesans'ı getirdi. Avrupalı devletler zenginlikler elde etmek amacıyla yeni coğrafyaları keşfi Haçlı seferlerine benzer bir biçimde emperyalist sistemi başlattı. Fransız İhtilali ile birlikte demokrasi, eşitlik ve insan hakları yeni dünyanın temel fikirleri oldu. Yeni dünyanın ekonomik modeli ise sanayileşmeye dayalı kapitalist sistemdi. Bütün bu gelişmeler dünyanın merkezinde modern bir batıyı, Avrupa'yı oluşturdu. Artık batı ileride, doğu ise gerideydi. Doğu'nun ilerlemesinin yegane yolu Batı'yı takip etmesiydi.

⁴⁸ Halil İnalçık, "Osmanlı Döneminde Balkanlar Tarihi Üzerinde Yeni Araştırmalar", **Ankara Üniversitesi Güneydoğu Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Sayı 1, 2012, s.2

⁴⁹ Roberts, **op.cit.**, s.261

⁵⁰ İnalçık, **op.cit.** s.70-71

⁵¹ Roberts, **op.cit.**, s.288

Bir doğu-batı İmparatorluğu olan Doğu Roma-Bizans topraklarında kurulan Osmanlılar Türk, Müslüman ve aynı zamanda bir batı imparatorluğuydu. Fakat, modern batının oluşumu içerisinde yer almadı ve geçmişteki Avrupalı Türk-Müslüman algısı ya da korkusu onu doğu içerisinde konumlandırdı. Dünyaya hükmeden altın çağların ardından 17. yüzyıldan itibaren devlet içerisindeki bozulmalar Osmanlı'yı batılı yenileşmeye itti. Yenileşmeyle başlayan batılı modernleşme Osmanlı'nın modern dünya içerisindeki yerini belirledi. Batı ve doğu kimliklerine sahip Osmanlılar yönünü hep batıya çevirmişken yolunu da Avrupa'dan yana çizdi.

Osmanlı Modernleşmesi

17. yüzyıldan itibaren devlet sisteminin yanında sosyal ve ekonomik yapının bozulması ve batının gerisinde kalması öncelikle devlet sisteminde başlayan bir yenileşmeye ve batılılaşmaya neden olmuştur. Yenileşme öncelikle teknik olarak batının gerisinde kalındığını kabulü ile askeri ve teknik alanda ve eğitimde başlamış sonra devlet sistemine devam etmişti. Tanzimat dönemine kadar olan ve III. Selim ile başlayan ve II. Mahmut döneminde doruk noktasına ulaşan yenileşme özellikle meşveret, kabine ve kamu hukuku gibi yeniliklerle yönetimde, teknoloji ve eğitim gibi uygulamalarla askeri alanda ve yüksek eğitim ve sekülerleşme gibi özelliklerle eğitimde önemli reformları içermiştir. Fakat Tanzimat dönemine kadar olan yenileşme batılı değerleri esas almaktan ziyade geri kalmışlığı gidermeyi amaçlayan devlet sisteminde reformları içermiştir. Askeri modernleşme olarak başlayan Osmanlı yenileşmesini ilk dönemlerde (18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın ilk dönemi) bir modernleşme projesi, hele bir çağdaşlaşma olarak asla düşünemeyiz.⁵² 1839'da ilanı ile başlayan Tanzimat dönemi kişi hakları ve özgürlüklerini garanti altına alacak hukuk düzenini, yönetimi ve hukukuyla modern bir devleti ve ekonomik gelişmeyi getirmiştir.⁵³

Tanzimat dönemi Osmanlıda entelektüel ve askeri kadrolarda modernleşmenin fikri temellerinin atıldığı dönem olmuştur.⁵⁴ Batıdaki Fransız İhtilali fikirlerinden etkilenecek hürriyet ve modern yönetim (meşrutiyet) gibi fikirlere inanan Genç Osmanlıların fikirleri 2. Meşrutiyet ile birlikte orduda ve bürokraside hakim olmuştu.⁵⁵ Osmanlı'da 1. Meşrutiyet ilginçtir ki modernleşme hareketi içerisinde ama Tanzimat'a muhalefette yer alan genç yönetici elitlerin çabaları ile gelmiştir. Yeni Osmanlılar diye adlandırılan ve muhalefet içerisinde yer alan batılı aydın ve yönetici elitler aynı zamanda devlet kadroları ile ilişkili olduğundan geleneği de yansıtıyorlardı. Genç Osmanlılar tam anlamıyla Osmanlı modernleşmesi konusunda muhafazakâr görüşlere sahipti. Onlara göre; modernleşme Avrupa taklitçiliği yörüngesinden çıkarılmalı ve mevcut coğrafyanın ve toplumun özellikleri dikkate alınarak yeniden geliştirilmeliydi.⁵⁶ Devleti kurtarma gayreti içerisinde olan yeni muhalefet benimsedikleri modernleşme

⁵² Cemil Koçak, "Yeni Osmanlılar ve Birinci Meşrutiyet", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 3 Dönemler ve Zihniyetler**, ed. Murat Gültekinil, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s.73

⁵³ Niyazi Berkes, **The Development of Secularism in Turkey**, Montreal, McGill Universty Press, 1964, s.80-154

⁵⁴ **Ibid.**, s.80-154

⁵⁵ Koçak, **op.cit.**, s.72-82

⁵⁶ **Ibid.**, s.74

anlayışına uygun bir yönetim biçimini, meşrutiyeti getirme çabasındaydılar. Çözüm ise sorunun kaynağında devlet katındaydı. Sihirli formül ise ülkenin ve devletin bir arada kalmasını sağlayacak bir Anayasaydı. Padişah değişikliği ile Yeni Osmanlılar amacına ulaştı ve 1876'da yeni bir Anayasanın ilanı ile meşrutiyet de ilan edildi. Görüldüğü gibi Türkiye'de demokratikleşme Osmanlı Devleti'nin modernleşme hareketleri içerisinde bir devlet projesi olarak yürütüldü.⁵⁷

2. Abdülhamit'in meclisi kapatmasıyla sona eren Meşrutiyet devri Jön Türkler'in fikri ve eylemsel mücadelesiyle tekrar devam edecektir. 2. Meşrutiyeti getiren ve son dönem Osmanlı Devleti'nin hakim iktidar kadrosunu oluşturan Jön Türkler ise Osmanlı modernleşmesinin ikinci akımıydı. Genç Osmanlılar gibi devletin kurtarılmasının yolunun Avrupai fikirler olan özgürlük ve adaletten geçtiğine inanan Jön Türkler aynı zamanda Türkçülük akımından da etkilenmişti. Özellikle askeri ve entelektüel alanda örgütlenen Jön Türk muhalefeti İttihat ve Terakki Partisi etrafında birleşmişti. 1908'de Partinin Makedonya'da Hürriyet İlanı ve baskıları neticesinde 2. Meşrutiyet ilan edildi ve Meclis tekrar açıldı. Jön Türkler'in mücadelesi ve 2. Meşrutiyet'in ilanı öncekinden farklı olarak Batılı evrensel değerleri benimseyen geniş bir tabana oturmuş ve kökleri Tanzimat'a kadar uzanan uzun bir birikime dayanmıştır. Aynı zamanda 2. Meşrutiyet Türk ve Türk olmayan unsurların bir dış baskı olmadan liberal ve demokratik anlaşma zemini içerisinde giriştikleri ilk ve son harekettir.⁵⁸ 1909 Kanun-i Esasi değişiklikleri padişahın yetkilerini meclis lehine sınırlandırarak rejimi daha demokratik hale getirmiştir. Aynı zamanda 2. Meşrutiyetle birlikte birçok dernek ve siyasal partiler kurulmuş, sivil toplum ve ideolojik hayat güçlenmiştir.

Cumhuriyet Modernleşmesi

Modern Türkiye Osmanlı modernleşmesinin bir devamı olarak Bağımsızlık Savaşı'ndan sonra ulus devlet esasında kuruldu. İstanbul'da varolan Meclis-i Mebusan Mustafa Kemal'in önderliğinde Anadolu'da Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak devam etti. Milli egemenlik ilkesini benimseyen 1921 Teşkilat-ı Esasi ile birlikte yasama, yürütme ve yargı mecliste toplanmaktaydı. Saltanat'ın kaldırılmasının ardından 1923'de Cumhuriyet'in ilan edilmesi devletin rejimini monarşiden demokrasinin en iyi uygulanabileceği rejim olan Cumhuriyete çevirdi. Bu tarihten itibaren süren Kemalist modernleşme ve batılılaşma sekülerleşmeyi, hukuk devletini, bürokrasiyi ve demokrasinin birçok temel ilkesinin uygulanmasını beraberinde getirdi.⁵⁹

Türkiye Cumhuriyeti kadrosu Jön Türkler'den etkilenmişti. Mustafa Kemal Harbiye öğrencilik yıllarından itibaren Fransız Devrimi'ne, onun fikirlerinden olan hürriyet ve Cumhuriyete inanmıştı. Anafikri esin kaynağı ise halk egemenliği ve hürriyeti benimseyen Namık Kemal'di. Fakat Mustafa Kemal sekülerleşmeyi ve reformları daha radikal savunmaktaydı. Ayrıca, pozitivizm, evrensellik, hümanizm,

⁵⁷ *Ibid.*, s.72-82

⁵⁸ Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s.175-178

⁵⁹ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010

düzen, ilerleme ve ulus devlet fikirleri de o dönemden fikri miras kalmıştı.⁶⁰ Önceki modernleşme kadrosundan farklı olarak batılı fikirleri devletin kurtulma çaresinden ve dış baskılardan bağımsız olarak benimseyen Jön Türkler İttihat ve Terakki örgütü etrafında birleştiler.⁶¹ Fikri devamlılığın yanı sıra Jön Türkler/İTF ve Cumhuriyet kadrosu arasında kadro olarak da önemli bir devamlılık, bir organik bağ vardır. Mustafa Kemal'in kendisi başından beri İTF üyesi olduğu gibi Ali Fethi ve Ali Fuat gibi CHP'nin önemli isimleri de ağırlıklı olarak eski İTF'lilerden oluşmaktaydı. Ayrıca sanıldığına aksine, 1. Dünya Savaşı zamanında etkin örgüt olma özelliğini koruyan İTF Mustafa Kemal ve arkadaşları ile iletişimini ve bağı sürdürmüş, Anadolu mücadelesine ağırlıklı olarak destek vermiştir.⁶² Bu nedenle Erik Jan Zürcher Türkiye'nin 1908-1950 arası yıllarını Jön Türk dönemi olarak adlandırmaktadır.⁶³

Kurtuluş Savaşı sırasında ortak hareket eden lider kadrosu, siyasetçiler ve paşalar Savaş sonrasında kurulacak olan yeni rejimin niteliği konusunda anlaşmazlığa düşmüşlerdi. Yeni Meclis içindeki ilk gruplaşma özetle Kemalistler ve muhafazakarlar diye adlandırabileceğimiz birinci ve ikinci grup olarak yaşandı. Jön Türkler'in devamı niteliğindeki birinci grup radikal ve elitist düşüncelere sahipken ikinci grup reformların hız ve kapsamına muhalif olduğu gibi "millet hakimiyeti" düşüncesi ile birlikte Mustafa Kemal'in tek adamlılığına da muhalefet etmekteydiler.⁶⁴ İkinci Meclis ile beraber Cumhuriyetin ilan edilip halifeliğin ve saltanatın kaldırılması yeni rejimi göstermekteydi. Bu aynı zamanda laik-yenilikçi grubun muhafazakarlara karşı zafer kazandığını ve Kemalist-Batılı modernleşme önündeki siyasal muhalefetin ortadan kalktığını göstermekteydi.⁶⁵

Çağdaşlaşma ya da modernleşme Kemalizm'in esas aldığı Türk toplumunu ilerletecek sihirli kelimelerdi. İlerlemecilik aslında Türk toplumunun geri kalmışlığının kabulüydü.⁶⁶ Kemalist modernleşme basit bir yenilikçi ve ilerlemeci değil devrimcidir ve radikaldir. Atatürk inkılaplarının amacı, Osmanlı yenilik hareketlerinden farklı olarak, yeni bir (modern) Türk devleti kurmaktır.⁶⁷ Hedeflenen sadece şekil itibarıyla yeni bir devlet kurmak değil, aynı zamanda yeni bir modern toplum oluşturma, bir millet yaratmadır.⁶⁸ Kurulacak devlet de bu millete dayalı olacaktır ve sonuçta bir devrim niteliğinde yeni bir siyasal rejim kurulacaktır. Sadece hedeflenene değil yapılanlara baktığımız zaman bile reform ya da yenilik olarak nitelendiremeyeceğimiz

⁶⁰ Andrew Mango, "Atatürk", **Political Leaders and Democracy in Turkey**, der Metin Heper, Sabri Sayarı, Lanham, Lexington Books, 2002, s.24-25

⁶¹ Tanör, **op.cit.**, s.175-178

⁶² Zürcher, **op.cit.**, s.222

⁶³ **Ibid.** s.143

⁶⁴ Hüseyin Şeyhanlıoğlu, **Türk Muhafazakârlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti**, Kadim Yayınları, Ankara, 2011, s.91

⁶⁵ Kemal Karpat, **Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009, s.130

⁶⁶ Levent Köker, **Modernleşme Kemalizm Demokrasi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.212

⁶⁷ Suna Kili, **Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli**, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 2003, s.251

⁶⁸ Benzer bir görüş için bkz. Şerif Mardin, **Türk Toplum ve Siyaset**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990, s.181

çok radikal değişiklikler yaşanmıştır. Padişahlığın kaldırılarak Cumhuriyet rejiminin getirilmesi ve toplumda ve devlet ile ilişkisinde önemli işlevsel bağları olan ulemanın ve dini kurumların kaldırılması Osmanlı siyasal sistemi ve toplumu düşünülduğünde radikaldir. Hedeflenen ve gerçekleştirilen değişikliklerin devrim olarak adlandırılması ilerlemenin Cumhuriyetle birlikte başladığının iması ve Osmanlı modernleşmesinin bir anlamda reddi demektir.

Cumhuriyet Sonrası Türkiye'nin Yönü: Batılı Türk Dış Politikası

Modernleşme modeli olarak batılılaşmayı seçen Türkiye, Cumhuriyet sonrasında da yönünü batıya çevirmiştir. Her ne kadar Kemalist dönemde ülkenin kalkınması ve savaşlardan ayrı kalınabilmesi için tarafsız ve bağımsız bir dış politika izlense de, özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında günümüze kadar olan zamanda batı yanlısı bir dış politika izlenmiştir.⁶⁹ Her türlü dış politika faktörlerinin yanında bu politikanın temelini bir batılı ülke olma durumu oluşturur. Türkiye bağımsız olarak yönünü çizmeye çalışsa da asırlardan bu yana yüzü batıya dönüktür. Bu, Türk'ün batılı kimliğini göstermede son derece önemli yaşanmış olgulara dayalı bir durumdur. Türkiye'nin batılı dış politikasını Soğuk Savaş dönemi ve sonrası olarak iki dönemde incelemek mümkündür.

Soğuk Savaşta Batı Taraftarlığı

18. yüzyıldan yıkılışına kadar Osmanlı Devleti batı ile ilişkilerine önce batılı modernleşme ile gelen yakınlaşma damgasını vurmuş, sonra sömürgecilik düzeni ile beraber Osmanlı topraklarının işgali ile batılı devletlere karşı mücadele hakim olmuştur. Avrupalı devletlerin kendi aralarındaki rekabetten Osmanlı dengeli bir politika izleyerek Almanya gibi devletlerle yakın ilişki kurmuştur.⁷⁰ Bu nedenle son dönemde bile Osmanlı Devleti'nin Avrupa ülkeleriyle yakın ilişkisi hiçbir zaman bitmemiştir. Milli mücadele sonrası kurulan Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı modernleşmesinin bir devamı olarak Avrupa modelini esas almıştır. Cumhuriyet Türkiye'si uzun bir zaman kendi kuruluş meşgalesinde içerisinde bağımsız ve tarafsız bir dış politika izlemeye çalışmıştır. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nın başında İngiltere ve Fransa ile ittifak yaparak tercihinin Batı dünyası olduğunu göstermişti. Türkiye, Sovyet tehdidi karşısında Batı dünyasına yaklaşmaya ve destek bulmaya çalışmıştır. BM'nin kurulacağı San Francisco Konferansı'na katılabilmek için de 1945'te Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiş fakat fiilen savaşa girmemiştir.⁷¹

2. Dünya Savaşı sonrasında dünya ideolojik ikili bölünmeye sahne oldu: ABD'nin başını çektiği liberal-batı ve Sovyetler Birliği'nin başını çektiği Komünist doğu. Dinin belirlediği batı ile doğu bu kez ideolojilerce nitelenecektir. İki dünya gücünün doğrudan savaşmadığı fakat mücadelelerine devam ettiği için Sovyetler Birliği'nin yıkılışına kadar olan dönem Soğuk Savaş diye adlandırılır. 2. Dünya Savaşı

⁶⁹ Bknz. sonraki iki bölüm

⁷⁰ William Hale, **Turkish Foreign Policy 1774-2000**, Frank Cass, London, 2000, s.42

⁷¹ Mücahit Özçelik, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 29 2010/2, s.265-266

sırasında tarafsız kalmayı başarabilen Türkiye soğuk savaş döneminde tarafsız kalamayacaktır. Türkiye bir taraf seçmek zorundadır, çünkü toprakları hegemon iki gücün savaş alanıdır. Türkiye'nin çevresi Sovyetler'in hakimiyetine çoktan girmiştir.⁷² Türkiye'nin bu seçimi o zamanki şartlara dayanan ve diplomasiyle değişen politikalara dayanan basit bir seçim değildir. Güvenlik ya da bağımsızlık nedeniyle de olsa Türkiye pekala iki liberal batılı ve komünist bloklardan her ikisine dahil olabilirdi. Soğuk Savaş döneminde Türkiye açık bir şekilde batının yanında yer almıştır. Bu seçim Osmanlı'dan bu yana yüzünü batıya dönen ve Cumhuriyet'ten bu yana kendisine batılı ülke olma hedefini koyan bir ülkenin seçimidir.

Türkiye'nin 2. Dünya Savaşı sonrasında batının yanında yer almakta acele davranmasının önemli bir nedeni Milli Mücadele döneminde iyi ilişki kurduğu Sovyetlerin artık Türkiye için bir tehdit oluşturmasıdır. Sovyetlerin yeni bir boğazlar antlaşması istemesi⁷³ ve Azerbaycan ve Bulgaristan'da askeri varlığı bu tehdidin önemli dayanaklarıdır. İç siyasette ise çok partili döneme geçiş ve liberal ekonomi dış siyasi politikadan önemli ölçüde etkilenmişti. Bunlar batılı demokrasinin⁷⁴ önemli şartlarındandı. Türkiye'nin Soğuk Savaş'ta batının yanında yer aldığı ilk evrensel göstergesi 1947'de savaşı ilan eden Truman Doktrini sonrasında Yunanistan ile birlikte Marshall yardımları almasıdır. Bununla birlikte sonradan OECD'ye dönüşen OEEC (Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı)'ye üye olmuştur. Dönemin en önemli gelişmelerinden biri Avrupalı devletlerin ortak savunma antlaşmasının ABD'nin katılımıyla Sovyetlere karşı bir ortak savunma örgütünün kurulmasıdır. NATO kurulmaz Türkiye başvuruda bulunmuş ve üç yıl sonra 1952'de örgüte üye olmuştur. Aynı yıl NATO üyesi Türkiye soğuk savaşın sıcak savaşa dönüştüğü Kore'ye ABD ile birlikte asker göndermiştir. Demokrat Parti döneminde Stalin'in ölümü ardından Sovyetler ile iyi ilişkiler kurulsa da Batılı savunma örgütlerinde Türkiye'nin varlığı daha da artmıştır. Dahası, Türkiye Balkanlar'da ve Ortadoğu'da kurulması planlanan NATO tipi ortak savunma projelerinin merkezinde yer almıştır. Sovyetlere karşı kullanılmak istenen Jüpiter füzelerinin kendi topraklarında kurulmasına Sovyet tehdidini karşın izin veren Türkiye'nin durumu Soğuk Savaş döneminde batı taraftarlığının ne kadar katı olduğunu gösterir. 1961 yılında bir nükleer savaş çıkmasından endişe eden ABD'nin talebiyle füzeler Türkiye'den kaldırılmıştır.⁷⁵ İşte, Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin ABD ile olan müttefikliği nettir.

⁷² Hale, **op.cit.**, s.109-110

⁷³ İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında 1945 yılında Sovyet Birliği Türk Büyükelçiliği aracılığıyla ve Yalta Konferansı'nda Stalin ile 1936'da imzalanan Montreux (Montrö) Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilmesini açıkça talep etmiştir. Abdulkadir Baharçipek, "Soğuk Savaşın Sona Ermesinin Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri", **21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**, ed. İdris Bal, Nobel Yayınları, Ankara, 2004, s. 63.

⁷⁴ Günümüzde temsili demokrasinin batıda en yaygın uygulanış biçimi çoğulcu demokrasi ve Anayasal demokrasi temelinde işleyen liberal demokrasidir. Liberal demokrasi batı toplumlarında varolan siyasal kurumları, hukuk kurallarını ve onların oluşturduğu siyasal süreci tanımlamakta kullanılmaktadır. Liberal demokrasi genel ve eşit oy ilkesini, seçimlerle iktidarın el değiştirmesini, halkın temsil edildiği kurumların varlığını, hukukun üstünlüğünü ve düşünce, anlatım ve örgütlenme özgürlüğünü içermektedir. Levent Köker, **Demokrasi Üzerine Yazılar**, İmge Kitabevi, Ankara, 1992, s.29

⁷⁵ Hale, **op.cit.**, s.114-133

Fakat, Türkiye'nin ABD ve Avrupa ile ilişkileri sorunsuz olmamış, aksine ilerleyen yıllarda çok ciddi sorunlar yaşanmıştır. 1964 yılında birleşik Kıbrıs devletinin dağılması sonrasında adada Türklerin Rumlarca saldırılara maruz kalması sonrasında garantör devletler olan Türkiye ile Yunanistan karşı karşıya gelmiş, NATO içinde çatışma istemeyen ABD Türkiye'nin yanında yer almamıştır. Ülkede çokça yaygınlaşan ABD karşıtı gösterileri ile beraber iç siyasette Türkiye'nin NATO üyeliğini bile tartışmaya açan bir batı karşıtlığı hava oluşturmuştur. Bu durumun yine en önemli nedeni Kıbrıs sorunudur. 70'li yıllarda bu soruna ek olarak haşhaş ekimi ABD ile önemli bir sorun oluşturmuştur. AT ile ilişkilerin donmasının yanı sıra, 1974'de Türkiye'nin Kıbrıs harekatı Türkiye'yi açıkça batı ile karşı karşıya getirmiş, ABD ve AB Türkler'e ambargo uygulamıştır.⁷⁶ Batı ile yaşanan bu sorunlar 70'li yıllarda dış politikada Türkiye'yi yeni arayışlara yöneltmiş, çevre ülkelerle iyi ilişkiler kurulurken Sovyetler Birliği ile ortak yatırım antlaşması imzalanmıştır. Fakat Türkiye 60'lı yıllardan başlayarak 70'li yılların sonunda ABD'ye alternatif olarak gördüğü Avrupa'ya daha güçlü bir şekilde dönmüştür. Yani, "bu yıllarda (1960-80) Türk dış politikası yapısını değiştirmiş, fakat temellerini değiştirmemiştir."⁷⁷

80'li yıllarda Türkiye - batı ittifakı yeniden sağlam hale gelmiştir. Rusya'nın Sovyet işgali ve İran İslam Devrimi gelişmelerinin yaşandığı Ortadoğu'da Türkiye ile batı, karşılıklı olarak birbirini daha fazla önemsemişlerdi. Liberal-batı yanlısı bir sağ parti olan ANAP (Anavatan Partisi) iktidarı ve de özellikle lideri Özal döneminde Türkiye ABD ile ilişkilerini özellikle başkanlar arasında çok geliştirirken AB'ye üyelik başvurusunda bulunulmuştur. Karşılığında Türkiye-Sovyet ilişkileri gerilmiştir.⁷⁸

Yeni Dönemde Türkiye ve Batı

90'lı yılların başında Türkiye ABD ilişkileri; Doğu Avrupa ülkelerinin NATO'ya üye olmaları konusundaki ortak mutabakatı, Türkiye'nin batı için önemli bir enerji koridoru olma durumu, liberal demokrasi ve Müslüman ülke olma özelliğiyle Türkiye'nin ABD için Bağımsız Devletler Topluluğu (Orta Asya Türk devletleri) ülkeleri için rol model olması ve nihayetinde ABD'nin Irak'a askeri müdahalede bulunduğu Körfez Harekatı'na bölgede etkin bir ülke olma hedefindeki Türkiye'nin Özal hükümetindeki desteği ile önemli ölçüde sağlam hale gelmiştir. Buna karşın sonraki yıllarda Erbakan hükümeti döneminde Türkiye'nin İran ve Libya gibi Müslüman ülkelerle yakınlaşması ve Kuzey Irak'ta PKK varlığı ve Kürt yönetiminin özerklik isteği iki ülke arasında sorun yaratmıştır. Yine de Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin ABD ve genelde batı ile ilişkileri belli bir seviyenin üstünde kalmıştır. 90'lı yıllardan sonra Türkiye'nin dış politikası farklı yönler de baksın, batı yönelişindeki sarsılmaz istikrar unsuru hep olmuştur.⁷⁹

⁷⁶ Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye**, çev. Ahmet Fethi, Hil Yayınları, İstanbul, 2007, s.517-545

⁷⁷ **Ibid**, s.542-544

⁷⁸ Hale, **op.cit.**, s.163-166

⁷⁹ Aslı Ege, "Türk Dış Politikasında 1990'lı Yıllar: Soğuk Savaş Sonrası Dönüşüm ve İstikrar", **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı: 24/1, 2008, 326-332

Türkiye'nin batı ile ilişkisinin en önemli unsurlarından olan NATO üyeliğinin önemi batı için üyeleri arasında çok etkin olan Türkiye açısından yeni dönemde çok artmıştır. Soğuk Savaş sonrasında Türkiye NATO'nun Somali (1993), Kosova (1999) ve Afganistan (2001) askeri müdahalelerine destek vermiştir. Yeni dönemde AB ise askeri entegrasyon boyutunda çalışmalarını hızlandırmış, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın (AGSP) geliştirilmesi için yoğun çaba göstermiştir. Buna karşın, AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı)'e 1973 yılında üye olan Türkiye Avrupa güvenliğinin bir bütün olarak ele alınması gerektiğini, bu bağlamda AGİK, NATO ve AB'nin bölgesel istikrarsızlıklarda ortak hareket etmesi gerektiğini savunmuş, AB'nin kendi güvenlik örgütüne sahip olmasına karşı çıkmıştır.⁸⁰

Batılı modernleşmeyi Osmanlı'dan bu yana kendisine hedef seçen Türkiye için bir medeniyet projesi olarak gördüğü AB'ye başvurması batı ile ittifakının zirve noktasına giden yolun başlangıcıdır. Yunanistan ile paralel olarak Türkiye 31 Temmuz 1959 tarihinde AET (Avrupa Ekonomik Topluluğu)'ye üyelik başvurusunda bulunmuştur. Uzun süren tartışmalı görüşmeler 1963 yılında Türkiye ile AET arasında özel bir ortaklık kuran Ankara Antlaşması ile sonlanmıştır. AT hukukuna göre ortaklık Topluluğa üye olarak katılmadan sonra ikincil bir ilişkiyi göstermektedir.⁸¹ Antlaşma ile GB (Gümrük Birliği)'ye dayalı ticaret ortaklığını aşan bir ekonomik ortaklık kurulurken nihai hedef ise Topluluğa üyeliktir.⁸² 1964 yılında Antlaşmanın TBMM'de onaylanması ile başlayan GB'ye katılma süreci hazırlık (5-10 yıl), geçiş (12-22 yıl) ve son aşama olmak üzere üç kademede tamamlanacak bir süreci içeriyordu. Hazırlık sürecinin ardından gümrük indirimlerinin gerçekleştirilme amacına yönelik Topluluk yükümlülüklerinin üstlenilmesini düzenleyen Katma Protokol'ün 1 Ocak 1973 günü yürürlüğe girmesiyle geçiş dönemi başlamıştır. Geçiş süreci 1995 yılında Ortaklık Konseyi'nin aldığı kararla bitmiş ve son aşamaya gelinmiştir. Böylece Türkiye Antlaşmanın hedeflediği şekilde GB yükümlülüklerini tamamen yerine getirmiş ve AB üyeliğine ekonomik birliktelik olarak hazır hale gelmiştir.

Ortaklık ilişkisinden ayrı olarak Türkiye 14 Nisan 1987 tarihinde Avrupa Toplulukları'na üye olmak üzere ayrı ayrı müracaat etti. İki yıl sonra Avrupa Komisyonu, Topluluğun, kendi iç pazarını tamamlayabilme sürecinden önce (1992), yeni bir üyeyi kabul edemeyeceği ve Türkiye'nin katılımından önce, ekonomik, sosyal ve siyasal alanda gelişmesine ihtiyaç duyulduğu şeklinde bir cevap verdi. 1996 yılında Türkiye'nin GB katılım sürecinin tamamlanmasına karşın Lüksemburg Zirvesi (1997)'de AB'nin beşinci genişlemesinde Türkiye'nin ismi aday ülkeler arasında yer almadı. 11 -12 Aralık 1999 tarihinde Helsinki Zirvesi'nde Türkiye-AB ilişkisinde bir dönüm noktası yaşanarak Türkiye'ye adaylık statüsü tanındı. 2002 yılında Kopenhag Zirvesi'nde, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini karşıladığı kararının alınması halinde, müzakerelerin gecikmeden başlatılacağı belirtildi. Aralık 2004'de alınan karar,

⁸⁰ Gökhan Özkan, "Soğuk Savaş Sonrası Orta Asya ve Kafkasya Ekseninde Türkiye-NATO-Rusya İlişkileri ve Türk Dış Politikası'na Yansımaları", **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 12/1, 2010, s.119

⁸¹ Şaban H. Çalış, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri**, Nobel Yayınları, Ankara, 2006, s.79-110

⁸² **Ankara Antlaşması** (Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir ortaklık yaratan Anlaşma), 12 Eylül 1963, [http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_ankara.html_\(25.12.2011\)](http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_ankara.html_(25.12.2011))

3 Ekim 2005 tarihinde yerine getirildi ve Türkiye ile müzakerelere başlandı.⁸³ Müzakerelere açılan ilk fasıl Bilim Araştırma faslı olmakla birlikte bu güne kadar toplam 13 fasıl müzakerelere açılmıştır. Sadece bu fasıl geçici olarak kapanırken 8 fasıl "Ek Protokolün tam olarak uygulanması şartına bağlı olarak" müzakerelere açılmamaktadır. Aynı sebeple hiçbir fasıl geçici olarak kapatılmayacaktır. Fransa'nın açılmasına izin vermediği 5 fasıl, Ek Protokol engeli nedeniyle açılmayan 8 fasıl ve GKRY'nin engelleyeceğini açıkladığı 6 fasıl gözönüne alındığında, teknik açılış kriterleri yerine getirildiği takdirde açılacak 3 fasıl kalmıştır.⁸⁴ Son üç dönemde ise (2010-2011) hiçbir başlık müzakereye açılmamıştır. Günümüzde (Aralık 2011) Türkiye AB ilişkisi müzakere başlıklarının açılmaması ve Kıbrıs sorunu nedeniyle durma noktasına gelse de Türkiye hala AB ile üyelik için müzakere eden ülke konumundadır ve AB üyesi olma hedefi ve hayali devam etmektedir.

Sonuç

Tarihin en eski milletlerinden olan Türkler Avrupa'nın haritasını değiştirecek göçe neden olmakla kalmamış, Orta ve Doğu Avrupa'nın etnik oluşumuna da katılmışlardır. Anadolu'nun Türkleştirilmesi ile başlayan Selçuklu ve Osmanlı hakimiyetleri dönemlerinde ise Müslüman Türkler başta Balkanlar olmak üzere güney ve orta Avrupa'ya yerleşmişlerdir. Bu nedenlerle, Türkler tıpkı Slavlar gibi ikinci Avrupa'nın ya da geniş Avrupa'nın içerisinde yer alan ve öyle de düşünülmesi gereken bir millettir. Türkler'in 11. yüzyıldan itibaren yaşadığı Anadolu Avrupa'yı derinden etkileyen medeniyetlerin beşiğidir. Anadolu'nun Türkleştirilmesi ile beraber kurulan Türk devletleri, Bizans toprakları ve medeniyeti üstüne oturmuştur. Bizans sınırında kurulan ve Rumeli'nde gelişen Osmanlı Devleti yönünü önemli ölçüde batıya çeviren ve cihan hakimiyeti iddiasında olan bir doğu-batı İmparatorluğu'na dönüşmüştür. Bu nedenle Türk devletlerinin kökenlerinde ve gelişiminde doğu kadar batı da vardır. 17. yüzyıldan itibaren yenileşmeyle başlayan batılı modernleşme Osmanlı'nın modern dünya içerisindeki yerini belirlemiştir, yolunu Avrupa'dan yana çizdirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti ise her ne kadar tek parti döneminde tarafsız ve bağımsız bir dış politika izlenmeye çalışılsa da, özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında günümüze kadar olan zamanda batı yanlısı bir dış politika izlemiştir.

Yukarıda açıklanan ırk, coğrafya, tarih, kültür ve dış politika unsurları ile beraber görülüyor ki Türk batılıdır, Avrupalıdır. Fakat bu, Türk'ün doğulu olmadığı anlamına gelmez. Benzer unsurlar Türk'ün Türk, Müslüman ve doğulu kimliklerini açıklamak için de kullanılabilir. Burada önemli olan Türk'ün doğulu olduğu kadar batılı olduğudur; Türk'ün batılı kimliği olmasıdır. Hatta Türk, tarihiyle, bulunduğu coğrafyayla ve seçtiği medeniyetle bugün Avrupa kıtasında yaşayan Slavlar kadar ve birçok milletten daha fazla Avrupalıdır. Avrupa'nın doğulu ve Müslüman algısı bu gerçeği değiştiremez; din faktörü Türk'ün batılı kimliğini örtemez. Eğer dini farklılık olmasaydı aynı coğrafyada yaşayan ve benzer kültür mirasına sahip Yunanlılar gibi Türkler de bugün Avrupalı olarak kabul edilecekti.

⁸³ http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=111&l=1_ (25.12.2011)

⁸⁴ <http://www.mfa.gov.tr/ab-katilim-muzakereleri.tr.mfa> (25.12.2011)

Bugün Avrupa kıtası içerisinde yer alan her milletin Avrupalılık kimliğine katkısı farklıdır. Avrupalılık açısından milletleri ikiye ayırabiliriz. Tarih ve kültürleriyle Avrupa kimliğini oluşturan ilk milletler yerel halklarla beraber Roma-Cermen halklarının devamı olan batı-kuzey Avrupa milletleridir. Bu coğrafyayı çevreleyen topraklarda yaşayan Yunan, İskandinav ve Slav milletleri ise daha geniş bir Avrupa tanımının içerisinde yer almaktadırlar. Türkler ilk Avrupa milletlerinden sayılmasa da yukarıda belirtilen nedenlerden ötürü geniş Avrupa tanımının içerisinde yer alır, almalıdır.

Ekonomik birlikten sonra siyasi birlik olma yolunda ilerlemeye çalışan Avrupa Birliği'nin temel dayanağı Avrupalılık kimliğidir. Yani, bugün AB'ye üye devletler Avrupalı oldukları için Birlik üyesidirler. Avrupalılık kimliğini oluşturan ve Cermen halklarının devamı olan batı-kuzey Avrupa milletlerinin (Alman, Fransız, İtalyan ve İngiliz) AB'yi kuran milletlerin devletleri olmaları ve doğu Avrupa'da yaşayan milletlerin devletlerinin sonradan Birliğe katılmaları bir tesadüf değildir. Asıl mesele kimliktir. Birlik içerisinde kimileri en baştan bu kimliğe sahip olurken kimileri sonradan sahip olmuştur. Birliğe sonradan dahil olan ülkeler Avrupalılık kimliğinin değerlerine sahip olduktan ya da bunu ispat ettikten sonra girerler.

O halde, Türkiye'nin AB ile ilişkisini belirleyen temel bir unsur kimliktir. Yani, Türkler ne kadar Avrupalıysa o kadar Avrupa Birliği'ne girecektir. Denildiği gibi, Türk doğulu olduğu kadar batılıdır. Türkler doğu Avrupa milletleri kadar Avrupalıysa hem batı Avrupa'nın Avrupalılık algılaması içerisinde hem de dolayısıyla AB içerisinde yer almalıdır. Fakat, günümüzde din unsuru ve “doğu” sorunu Türkiye'yi bu algılamadan dışına çıkarmakta ve nüfus, Avrupa'da yaşayan Türkler'in kötü algılanması ve Kıbrıs sorunu gibi milli çıkarlardan kaynaklanan Türkiye'nin tarihi sorunları farklılığa neden olan sorunları büyütmektedir.

Dolayısıyla, eğer Türkiye bugün AB'ye üye bir ülke değilse ve yarım asırdır üyelik kapısının önünde bekliyorsa bu, Türkiye'nin batılı, Avrupalı olmadığından değil Avrupalı olarak algılanmadığındandır. Batının algısını değiştirecek olan şey ise Türk'ün batılı kimliği gerçeğidir ve onun ortaya çıkarılmasıdır. Bunun için ise kimlik politikaları temelindeki AB ile ilişkiler önemlidir. Bu doğrultuda, iletişim Türkiye'nin AB politikalarında temel bir unsur olmalı, Türk'ün batılı tezini işleyen evrensel çalışmalar yaygınlaştırılmalı ve AB çapında halkların gönlünü kazanacak tanıtım gibi her türlü çalışmalar yapılmalıdır.

Kaynakça

Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye**, çev. Ahmet Fethi, Hil Yayınları, İstanbul, 2007

Suat Alp, “Balkanlar'da Osmanlı Dönemi Maddi Kültür Mirası Evreni”, **Millî Folklor**, Sayı 84, 2009

Erhan Akdemir, "Avrupa Aynasında Türk Kimliği", **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt 7, No:1, 2007

Erhan Akdemir, "Avrupa Kimliğinin Oluşumu ve Din Faktörü", **Avrupa Birliği Temel Konular**, ed. Çağrı Erhan ve diğerleri, İmaj Yayınevi, Ankara, 2011

Erhan Akdemir ve Özlem Genç, "Avrupa Bütünleşmesi", **Avrupa Birliği Temel Konular**, ed. Çağrı Erhan ve diğerleri, İmaj Yayınevi, Ankara, 2011

Abdülkadir Baharçiçek, "Soğuk Savaşın Sona Ermesinin Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri", **21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**, ed. İdris Bal, Nobel Yayınları, Ankara, 2004.

Niyazi Berkes, **The Development of Secularism in Turkey**, Montreal, McGill Universty Press, 1964

Marc Bloch, **Feodal Toplum**, Doğubatu Yayınları, Ankara, 2000

Ferit Erden Boray, **Bilinmeyen Tarih ve Türkler**, Kumsaati Yayınları, İstanbul, 2005

Bozkurt Güvenç, **Türk Kimliği Kültür Tarihinin Kaynakları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993

Şaban H.Çalış, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri**, Nobel Yayınları, Ankara, 2006

Aslı Ege, "Türk Dış Politikasında 1990'lı Yıllar: Soğuk Savaş Sonrası Dönüşüm ve İstikrar", **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı: 24/1, 2008

Herbert Adams Gibbons, **Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1928

Muammer Gül, **Ortaçağ Avrupa Tarihi**, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2010

Bozkurt Güvenç, **Türk Kimliği Kültür Tarihinin Kaynakları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993

William Hale, **Turkish Foreign Policy 1774-2000**, Frank Cass, London, 2000

Colin J. Heywood, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Problemi: Yeni Hipotez Hakkında Bazı Düşünceler", **Osmanlı**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999

Murat İyigün, **Lessons from the Ottoman Harem On Ethnicity, Religion and War**, IZA, 2008

Colin İmber, "Osman Gazi Efsanesi", **Osmanlı Beyliği (1300-1389)**, ed. Elizebeth A. Zachariadou, İstanbul, 1997

Halil İnalçık, **Kuruluş ve İmparatorluk Sürecinde Osmanlı**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011

Halil İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ 1300-1600**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003

Halil İnalçık, “Osmanlı Döneminde Balkanlar Tarihi Üzerinde Yeni Araştırmalar”, **Ankara Üniversitesi Güneydoğu Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Sayı 1, 2012

Kemal Karpat, **Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009

Muhammet Kemaloğlu, “XI.-XIII Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devleti'nde Sosyal Zümreler”, **Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi**, Sayı 4, Haziran 2011

Suna Kili, **Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli**, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 2003

Cemil Koçak, “Yeni Osmanlılar ve Birinci Meşrutiyet”, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 3 Dönemler ve Zihniyetler**, ed. Murat Gültekingil, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004

Levent Köker, **Demokrasi Üzerine Yazılar**, İmge Kitabevi, Ankara, 1992

Levent Köker, **Modernleşme Kemalizm Demokrasi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003

Fuat Köprülü, **Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1991

R. Paul Lindner, "İlk Dönem Osm. Tarihinde İtici Güç ve Meşrutiyet", **Söğüt'ten İstanbul'a**, der. Oktay Özel - Mehmet Öz, Ankara, 2000

Andrew Mango, “Atatürk”, **Political Leaders and Democracy in Turkey**, der. Metin Heper, Sabri Sayarı, Lanham, Lexington Books, 2002.

Şerif Mardin, **Türk Toplum ve Siyaset**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990

İskender Ohri, **Anadolu'nun Öyküsü**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1987

Mücahit Özçelik, “İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 29 2010/2

Gökhan Özkan, “Soğuk Savaş Sonrası Orta Asya ve Kafkasya Ekseninde Türkiye-NATO-Rusya İlişkileri ve Türk Dış Politikası'na Yansımaları”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 12/1, 2010

J. M. Roberts, **Avrupa Tarihi**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2010

Jean Paul Roux, **Türklerin Tarihi**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1989

Hüseyin Şeyhanlıoğlu, **Türk Muhafazakârlığının Kurumsallaşması ve Demokrat Parti**, Kadim Yayınları, Ankara, 2011

Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006

Helmut Uhlig, **Avrupa'nın Anası Anadolu**, Telos Yayıncılık, İstanbul, 2001

Paul Wittek, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu**, Pencere Yayınları, İstanbul, 2000

Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/ab_ankara.html (25.12.2012)

<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=111&l=1> (25.12.2012)